

njezina brata. Tako je nastala nova grana obitelji zvana Marjanović Kavanagh. Nakon Drugoga svjetskog rata nacionalizirana im je polovica posjeda i dvorca Mali Tabor.

LIT.: E. Laszowski, Grad Mali Tabor i sv. Vid pod Vrbovcem, Prosvjeta, 19(1911) 5. • G. Szabo, Spomenici kotara Klanjec i Pregrada, Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva, nova serija, 12(1912). • L. Marjanović Kavanagh, Dr. Luka Marjanović: zaljubljenik u Hum na Sutli, Hrvatsko zagorje, 10(2004) 3–4.
K. REGAN

Kaznionica u Lepoglavi. Kada je 1786. car Josip II. ukinuo pavlinski red, lepoglavski je pavlinski samostan došao pod upravu nadzorništva državnih dobara (*praefectura bonorum cameralium*), a potom je 1804. darovan (*iure dotationis Regiae*) Čazmanskomu kapitolu kao obeštećenje za kaptolska imanja koja su bila oduzeta pri ustrojavanju Vojne granice. Kaptol je u posjed samostana ušao ujesen 1806, a vlasnikom mu je postao 1808. Ugovorom od 8. V. 1851. uz naknadu ga je ustupio državnoj riznici koja je u posjed stupila 9. VIII. 1854. te započela pregradnju i preuređenje samostanskoga kompleksa u mušku kaznionicu. Crkva je građevinski izdvojena te podvrgnuta preinakama uvjetovanima potrebom osiguranja kaznionice, koja je 1855. i službeno započela s radom. Oko 1860. srušeno je sjeverno i zapadno krilo bivšega samostana te je izgrađen novi dio kaznionice, a u idućim godinama sagrađeno je i nekoliko novih zgrada oko kompleksa. Isprva je kaznionica uređena prema standardima koje je propisala reforma austrijskoga kaznenog zakonodavstva nakon revolucionarne 1848, ali je način izdržavanja kazne i dalje bio upravljen ponajprije na kažnjavanje i odmazdu. Od 1. I. 1877. sve su kaznionice u Banskoj Hrvatskoj prenesene iz djelokruga odjela za unutarnje poslove u djelokrug odjela za pravosuđe, a naredbom toga odjela od 28. II. 1878. objavljen je *Naputak o nutarnjoj uredbi i o poslovnom redu za kraljevsku zemaljsku kaznionu u Lepoglavi*. Time je i formalno uveden tzv. progresivni kaznionički sustav s manjim poboljšanjima. Taj sustav, katkada nazivan i progresivno-irskim po sličnome mu irskome sustavu, izvorno je oblikovan sredinom XIX. st., a svojom težnjom prema preodgoju i resocijalizaciji kažnjenika bio je znatno humaniji od ranijih te je uključivao izobrazbu i koristan rad zatvorenika. Zato su u Lepoglavi od 1877. postupno izgrađivani i proizvodni pogoni u kojima su radili kažnjenici. Osim različitim obrtima, dio zatvorenika bavio se poljoprivredom na zatvorskome dobru Čret, a proizvodno-uslužne djelatnosti kaznionice znale su izazivati i negodovanje obrtničko-industrijskih krugova, koji su ih doživljavali kao nelojalnu konkurenciju. U skladu s novim shvaćanjima, 1877. utemeljena je i kaznionička knjižnica, koja je do kraja XIX. st. pribavila više od 1500 knjiga. Sredinom 1878. civilna je straža od vojske preuzela vanjsko osiguranje kaznionice, a elementarnu školsku izobrazbu zatočenika od te je godine počeo održavati redoviti kućni učitelj. Nakon širenja zaraznih bolesti i skorbuta 1877. znatno je poboljšana prehrana zatvorenika, ali su zatvorski uvjeti ostali teški, pa je dolazilo do znatnijega pobola i pomora uznika, a intenziviranje proizvodno-uslužnih djelatnosti nauštrb njihova zdravlja dovodilo je i do pobuna, od kojih je osobito velika bila ona iz 1903. Radi poboljšanja uvjeta zatočenja, ali i zbog oštećenja prouzročenih potresom iz 1880, poduzimani su novi građevinski zahvati, a modernija nova zgrada, poznata pod nazivom »Zvijezda«, dovršena je 1913/14, pa je tada mogao u cijelosti biti uveden progresivni kaznionički sustav. Izgradnja električne centrale (1915), koja je strujom opskrbljivala i okolicu, omogućila je daljnju modernizaciju proizvodnje i usluga koje su tijekom Prvoga svjetskog rata bile primarno podređene ratnim potrebama, pa je i položaj uznika bio pogoršan, a loše uvjete pratilo je 15-satno radno vrijeme. Do sloma Austro-Ugarske u Lepoglavi su kaznu većinom izdržavali osuđenici s područja okružnih sudova (Zagreb, Varaždin, Ogulin i Petrinja), a nakon 1918. u njoj se povećao udio političkih uznika, većinom komunista (u Lepoglavi su robijali Sima Marković, J. Broz - Tito, Moša Pijade, Rodoljub Čolaković, Đuro Pucar, Božidar Adžija, Josip Kraš, P. Gregorić i dr.), ali i makedonskih i crnogorskih te osobito hrvatskih nacionalista, iako su oni većinom robijali u Srijemskoj Mi-

trovici. Osobito velik broj potonjih, mahom studenata i prvaka domovinskoga ustaškog pokreta, krajem 1940. utamničen je u Lepoglavi, odakle su u veljači iduće godine prebačeni u Krušćicu kraj Viteza, prvi koncentracijski logor u tom dijelu Europe. I između dvaju svjetskih ratova zatvorenici su se bavili industrijsko-obrtničkom proizvodnjom i pružanjem usluga, a poljoprivredna je proizvodnja proširena zakupom dobra Klenovnik te šumskih kompleksa na Ivanšćici. U sporazumu s državnim vlastima svoj pogon je u kaznionici 1921–37. imala i zagrebačka tvornica »Penkala«. Nakon proglašenja NDH u lepoglavskoj je kaznionici obustavljena proizvodnja, a u njoj su osim osuđenih kriminalaca bili konfinirani ili zatočeni protivnici države i režima. Kaznionički je kompleks pretrpio znatna razaranja sredinom srpnja 1943, kad su partizani nakon oštre borbe nakratko zauzeli kaznionicu te ubili veći broj stražara i oslobodili stotinjak zatočenih komunista, a osobito velika razaranja izazvalo je detoniranje eksploziva i streljiva prigodom njemačkoga povlačenja 1945. Iako nema pouzdanih istraživanja, pretpostavlja se da je u ratnome razdoblju smrtno stradalo između nekoliko desetaka i pet stotina zatočenika, zbog ratnih djelovanja te od pothranjenosti, različitih bolesti i smaknuća. Najvjerojatnije su unutar kaznionice koncem travnja i početkom svibnja 1945. pogubljeni i neki od glavnih sudionika poznatoga puča Lorković-Vokić. Nakon sloma NDH kaznionicu preuzimaju jugoslavenske vlasti koje već 1946. započinju obnovu oštećenih dijelova, a obnova će se nastaviti i u idućim desetljećima, dok je cjelovita rekonstrukcija i adaptacija okončana tek 2003. Tijekom postojanja komunističke Jugoslavije kroz lepoglavsku je kaznionicu prošlo oko 50 000 zatvorenika, od kojih su oko 12 500 bili politički uznici. U to se ne ubrajaju osobe koje su osuđivane zbog odbijanja ili navodnoga ometanja nametnuta režimskoga pokušaja kolektivizacije (tzv. žitari). U lepoglavskoj su kaznionici kaznu u cijelosti ili djelomično izdržavali i mnogobrojni istaknuti hrvatski protivnici Jugoslavije i komunističkoga režima odnosno politički disidenti (Alojzije Stepinac, Ivo Targlia, F. Tuđman, Marko Veselica, Vlado Gotovac, Dražen Budiša, Šime Đodan i dr.). Između 250 i 300 političkih uznika, velikom većinom Hrvata, u tome je razdoblju umrlo od bolesti te iscrpljenosti zbog loših uvjeta, ili je ubijeno pri pokušajima bijega iz kaznionice ili s izvanjskih radilišta. Niz lepoglavskih kažnjenika objavio je uzničke uspomene još u doba Kraljevine Jugoslavije i u doba NDH, a nakon 1945. svoje robijanje opisao je veći broj komunista. Nekoliko bivših hrvatskih političkih zatvorenika svoje su uzničke uspomene objavili u političkoj emigraciji, a nakon raspada Jugoslavije o tome je objavljen velik broj memoarskih i publicističkih tekstova, te nekoliko pokušaja znanstvene obrade stradanja političkih uznika. Nakon 1990. nema političkih zatvorenika, a lepoglavska kaznionica nastavlja djelovati u sklopu Ministarstva pravosuđa kao kaznionica zatvorena tipa s četiri poluotvorena odjela (na Čretu, Bitoševlju i Posredovanju te u šumi Ivanšćici).

LIT.: R. Kauk, Poviest Paulinskoga samostana i sadašnje kralj. zemaljske kaznionice u Lepoglavi, Vukovar 1895. • M. Peršen, Lepoglava, Zagreb 1963. • A. Franić, KPD Lepoglava: mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika, Dubrovnik 2010.

T. JONJIC

Kebel (Cubul), srednjovjekovni plemićki grad koji se prvi i jedini put spominje 1248. u ispravi kralja Bele IV. kao sjedište istoimenoga posjeda. Pretpostavlja se da se njegovi ostatci nalaze na vrhu brežuljka Gradac, koji se uzdiže iznad sela Kebela nedaleko od Bedekovčine. Sastojao se od manjega stožastoga humka ravna vrha na sjevernome kraju brežuljka te zaravnjenoga uzvišenja trapeznoga tlocrta na južnome kraju, naslonjena užom stranom na bazu humka. Može mu se pristupiti strmom stazom po južnoj padini brežuljka iz područja zvanoga Crkviste ili s istočne strane blago položenim vinogradarskim putem koji se uspinje iz središta Kebela. Na osnovi konfiguracije terena te nedostatka bilo kakve kamene građe razasute po vrhu ili po padinama brežuljka Gradac, pretpostavlja se da je bio podignut od drva te da su ga vjerojatno činili jedna okrugla kula s unutrašnjim